

P.J. van Koppen & J.T. van Doeland (2004) Als papa de verdachte is: Het verschoningsrecht van kinderen in zedenzaken. *Nederlands Juristenblad*, 79, 1248-1252

Als Papa de verdachte is

Het verschoningsrecht van kinderen in zedenzaken*

Peter van Koppen is senior hoofdonderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden en hoogleraar Rechtspsychologie aan de Faculteiten der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht en de Vrije Universiteit Amsterdam. E-mail: vankoppen@nscr.nl.

Juliet van Doeland is jurist en studeerde Nederlands Recht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

In de praktijk van de verhoren in zedenzaken worden kinderen nooit op hun verschoningsrecht gewezen. Het is staande jurisprudentie dat dit geen probleem is. Dit kan echter wel het geval zijn, vooral in zedendelicten waarin kinderen van de verdachte als getuige betrokken zijn. Het is zaak het studioverhoor zodanig in te richten dat daarin wel ruimte bestaat voor het kind om zinvol gebruik te kunnen maken van het verschoningsrecht.

Moeder doet aangifte tegen haar ex-man van seksueel misbruik van hun dochtertje. Dat zou gebeurd zijn tijdens de bezoeken van het dochtertje aan haar vader in de weekenden. Na de aangifte wordt het dochtertje verhoord in een speciale verhoorstudio en dat verhoor wordt op videoband opgenomen. De uitgewerkte tekst van de verklaring over haar vader komt in het dossier. Dit is een situatie die met grote regelmaat in Nederland voorkomt. Daarbij is het verschoningsrecht van het meisje niet ter sprake gekomen.¹

In dit artikel onderzoeken wij het verschoningsrecht van kinderen in dit soort zedenzaken. Daaraan zitten juridische aspecten en psychologische aspecten. Men kan gevoelig aannemen dat jonge kinderen – het gaat steeds om jeugdigen onder de twaalf jaar – niet bekend zijn met het verschoningsrecht. Daarop zouden zij gewezen moeten worden en de rechter is dat ook verplicht bij een verhoor ter terechtzitting. De politie is dat niet, maar doet dat in de praktijk niettemin bij veel getuigen als het verschoningsrecht aan de orde is. Kinderen in de verhoorstudio worden echter nooit op hun verschoningsrecht gewezen. Het verhoor in de studio door de politie heeft een bijzondere status: het verhoor en de video-opname daarvan zijn bedoeld om een later verhoor door rechter-commissaris of rechtbank overbodig te maken, zodat het kind niet opnieuw over mogelijk traumatische gebeurtenissen lastig hoeft te worden gevallen.² Op grond daarvan zou men van de verbalisanten kunnen verwachten dat zij het kind voorafgaand aan het studioverhoor op zijn verschoningsrecht wijzen. Dan lijkt de zaak juridisch dichtgetim-

merd, ware het niet dat dan psychologische problemen worden gecreëerd. Die zien er in grote lijnen als volgt uit.

Het verhoren van kinderen vergt een bijzondere verhoormethode. Niet voor niets mogen politiemensen slechts gebruik maken van de verhoorstudio's als zij de speciale cursus Horen van Minderjarigen gevolgd hebben.³ In een verhoor van een kind kan men bijvoorbeeld veel minder dan bij een volwassene recht op het doel afgaan. Het verhoor is, als het goed gebeurt, zodanig ingericht dat het kind zonder enige suggestie niet alleen vertelt dat seksueel misbruik plaats heeft gevonden en wat er precies is gebeurd, maar ook wie de dader is. Daarmee is in strijd dat men het verhoor begint met de formele mededeling dat het kind niet hoeft te verklaren als het over papa gaat. Men kan immers niet uitsluiten dat het kind wel degelijk is misbruikt, maar door iemand anders, zoals de nieuwe vriend van moeder. Als men dan in het begin van het verhoor op het verschoningsrecht wijst, maakt men het onmogelijk in het verhoor mogelijk daderschap van anderen dan papa te onderzoeken.

Het wijzen op het verschoningsrecht creëert nog een ander probleem. Beschuldigingen van seksueel misbruik vinden nogal eens plaats tijdens of rond een periode van echtscheiding van de ouders, waarbij kinderen in grote loyaliteitsproblemen terecht kunnen komen.⁴ Enerzijds wordt dan met het wijzen op het verschoningsrecht het kind op het hart gedrukt dat het in het verhoor gaat om een keuze tussen mama en papa, hetgeen nogal storend kan werken in het delicate kinderverhoor. Anderzijds wordt dan het kind geleerd dat bij hem de verantwoordelijkheid

Deze artikelen zijn ook te raadplegen op Internet: www.njb.nl

* Wij danken Jan Naeyé en Jannie van der Sleen voor hun commentaar op een eerdere versie.

1. Meestal wordt een kind in de studio verhoord op grond van uitsluitend de toestemming van de moe-

der, ook in gevallen waarin beide ouders (nog) de ouderlijke macht hebben. Dit probleem laten wij hier rusten.

2. Dekens & Van der Sleen (2000).

3. Dekens & Van der Sleen (1997). De eisen waaraan een studioverhoor moet vol-

doen zijn vastgelegd in het Landelijk Protocol Studioverhoren (1994).

4. Bullens (1997), Amato (2000) en Parke (2004).

ligt dat papa misschien de gevangenis in moet. Dit lijken ook de redenen waarom in de praktijk van het studioverhoor het wijzen op het verschoningsrecht altijd achterwege blijft. Daarmee wordt tegelijkertijd aan het kind een belangrijk recht ontnomen, dat diep verankerd is in de geschiedenis van het verschoningsrecht. Wij bespreken achtereenvolgens het verschoningsrecht, de praktijk in de studio en mogelijke oplossingen.

Het verschoningsrecht

Getuigenverklaringen zijn in vrijwel alle strafzaken de belangrijkste bron van informatie voor de rechter.⁵ Daarom is het essentieel dat een getuige ook daadwerkelijk een verklaring aflegt over datgene wat hij weet. De wetgever van 1838 heeft hiertoe een wettelijke getuigplicht gecreëerd voor de getuige die voor verhoor bij een rechter wordt opgeroepen.⁶ Die verplichting geldt voor iedereen;⁷ dus ook voor kinderen.

Tegenover het publieke belang van de getuigplicht heeft de wetgever ook andere belangen afgewogen,⁸ waaronder het maatschappelijke belang van goede familierelaties. Een verplichting om een verklaring af te leggen tegen een verwante zou deze relaties grote schade kunnen toebrengen. Bovendien zou de waarheidsvinding niet steeds gediend zijn met een verplichting te getuigen tegen verwanten, omdat een getuige licht de goede verhoudingen in de familie laat prevaleren boven een waarheidsgetrouwe verklaring. Om deze redenen hebben nauwe verwanten van de verdachte een verschoningsrecht.⁹ De grondslag van dit recht geldt in bijzondere mate in zedenzaken waarin een verwante verdachte is, omdat daarin bij uitstek het vermeende delict nauw is verweven met het gezinsleven. Er daarbij is het kind verreweg de zwakste partij, zodat juist hem het verschoningsrecht niet onthouden zou mogen worden.

Toch hoeft de politie in het opsporingsonderzoek bloed- en aanverwanten van de verdachten – verder kort de familieleden te noemen¹⁰ – niet te wijzen op het verschoningsrecht.¹¹ Zo bestaat er een merkwaaardige discrepantie tussen een verhoor door de rechter en een verhoor door de politie. Die bestaat omdat het oorspronkelijk niet de bedoeling van de wetgever was dat een verklaring afgelegd tegenover de politie mee zou werken voor het bewijs. Het stelsel van de wet gaat ervan uit dat zulks alleen geldt voor verklaringen die zijn afgelegd tijdens het onderzoek ter terechtzitting.¹² De getuige heeft dan zowel de plicht om te verschijnen, als de plicht om te spreken. Het verschoningsrecht is gekoppeld aan de spreekplicht.¹³ En dus moet de rechter de getuige op zijn verschoningsrecht wijzen.¹⁴

Door het *de auditu*-arrest van de Hoge Raad is dit stelsel ondergraven.¹⁵ Daarin besliste de Hoge Raad on-

der andere dat ook de verklaring van een getuige mee mag werken voor het bewijs, indien deze via een proces-verbaal tot de rechter komt. In het proces-verbaal staat namelijk hetgeen de opsporingsambtenaar of de rechter-commissaris zelf heeft waargenomen. Het bewijsmiddel is in dit geval een schriftelijk bescheid.¹⁶ Als gevolg hiervan worden de meeste getuigen niet meer ter terechtzitting verhoord en wordt in die gevallen zonder meer het proces-verbaal van het verhoor door de politie voor het bewijs gebruikt.

Nu de politie niet verplicht is een getuige op zijn verschoningsrecht te wijzen, bestaat de kans dat een getuige tegen zijn zin een verklaring aflegt, omdat hij niet weet dat hij een recht op verschoningsrecht heeft. In het geval dat de getuige later nogmaals verhoord wordt door de zittingsrechter, zal hij wel op zijn verschoningsrecht gewezen worden. Als hij zich dan alsnog daarop beroept, kan de verklaring die hij bij de politie heeft afgelegd toch voor het bewijs gebruikt worden.¹⁷ Op grond van het beginsel van de vrije bewijswaardering is de rechter immers in beginsel vrij in de keuze en de waardering van het bewijsmateriaal dat hij wil gebruiken.

Deze gang van zaken kan niet alleen voor volwassen getuigen met verschoningsrecht, maar juist voor kinderen een probleem opleveren. Want is de plicht van de rechter die getuigen op hun verschoningsrecht te wijzen niet in het leven geroepen om degenen die met dat recht niet bekend zijn te beschermen? En kan men er juist bij kinderen vanuit gaan dat zij altijd onbekend zijn met dat recht? En zijn het niet juist de kinderen die in dezen bijzondere bescherming behoeven? Het kind wordt in een studioverhoor niet gevraagd of het een verklaring wil afleggen en wordt zodoende in de waan gebracht dat het een verklaring *moet* afleggen, ook als die over papa gaat. Spronken en Fernhout schreven daarover dat rechtersfatsoen mee hoort te brengen dat een door misleiding 'verkregen verklaring van een verschoningsgerechtigde geen acht wordt geslagen. Daarvan zal sprake zijn indien de getuige aldus door het opsporingsapparaat is bejegend dat bij hem of haar de gedachte post kon vatten tot medewerking aan de veroordeling van een naast familielid verplicht te zijn.'¹⁸

Het verhoor van kinderen

Lange tijd ging men ervan uit dat kinderen niet in staat zouden zijn een valide getuigenverklaring af te leggen. Inmiddels is uit het vele onderzoek naar verklaringen van kinderen gebleken dat dit aanzienlijk genuanceerder ligt.¹⁹ Kort gezegd zijn kinderen even goede getuigen als volwassenen, maar zij hebben enige beperkingen. Ten eerste zijn zeer jonge kinderen slechter in staat om een compleet verhaal te ver-

5. De Poot, Bokhorst, Van Koppen & Muller (2004).

6. Zie art. 68 jo. 197 Sv 1838.

7. Een uitzondering hierop geldt voor sommige leden van het koninklijk huis. Zie hiervoor art. 226 Sv.

8. Zie Verburg (1975). Zie ook Naeyé (2001), Van Mourik & Nuytinck (2002), p. 10-11 en Mols (2003).

9. Zie art. 65 jo. 188 Sv 1838. Het verschoningsrecht voor bloed- en aanverwanten van de verdachte is thans geregeld in art. 217 Sv.

10. De volgende categorieën van personen vallen onder het recht van art. 217 Sv: (1) De getuige die (ex)echtgenoot of (ex)geregistreerde partner van de verdachte is. (2) De getuige die een bloedverwant van de verdachte in de rechte lijn is. (Een bloedver-

want in de rechte lijn is een persoon van wie de verdachte afstamt (de ouder, grootouder etc.), of een persoon die rechtstreeks van de verdachte afstamt (kinderen, kleinkinderen etc.). Hierbij gaat het om juridische bloedverwantschap. Dit betekent dat ook het door de verdachte erkende of geadopteerde kind een bloedverwant van de verdachte is (art. 1:3 lid 1 jo. 1:203-206 jo. 227-232 BW). Het niet erkende stiefkind is dat echter niet.) (3) De getuige die een bloedverwant van de verdachte in de zijlijn tot de derde graad is. (4) Aanverwant van de verdachte in de zijlijn tot de derde graad.

11. Zie HR 8 november 1977, *NJ* 1978, 536 en

HR 10 januari 1984, *NJ* 1984, 421.

12. Art 342 lid 1 Sv definieert de getuigenverklaring dan ook als volgt: 'Onder verklaring van een getuige

wordt verstaan zijn bij het onderzoek ter terechtzitting gedane mededeling van feiten of omstandigheden, welke hij zelf waargenomen of ondervonden heeft'.

13. Zie art. 290 lid 3 jo. 217 Sv.

14. Zie art. 290 lid 1 Sv.

15. Zie HR 20 december 1926, *NJ* 1927, 85.

16. Zie art. 344 lid 1 Sv.

17. HR 27 juni 1938, *NJ* 1939, 60, m.nt. T., HR 11 februari 1992, *NJ* 1993, 221, m.nt. C. en HR 23 november 1993, *NJ* 1994, 218.

18. Spronken & Fernhout (2003), p. art. 217-49. Zie ook in die zin Taverne onder HR 27 juni 1938, *NJ* 1938, 60.

19. Zie hierover Rassin & Van Koppen (2002).

tellen. Zij vertellen dus minder, maar hetgeen zij vertellen, is niet minder accuraat dan hetgeen een volwassene vertelt. Met toenemende leeftijd vertellen zij een completer verhaal totdat zij rond de leeftijd van twaalf jaar hetzelfde niveau bereiken als volwassen getuigen. Ten tweede zijn jonge kinderen slechter in staat om hun herinnering te verbaliseren, zodat zij vaker dan volwassenen iets uitbeelden in plaats van dat zij het vertellen. Om die reden verdient het aanbeveling om verhoren van kinderen op videoband op te nemen, zodat men ook kan zien wat zij vertellen. Ten derde zijn zij in sterkere mate dan volwassenen gevoelig voor suggestie.²⁰ Om die reden vergt het verhoor van kinderen bijzondere zorg en een gespecialiseerde verhoorder. Ten slotte vertellen kinderen minder dan volwassenen het verhaal uit zichzelf, zodat bij hen vaker vragen gesteld moeten worden, die echter weer niet suggestief mogen zijn.²¹ Per jaar worden meer dan 1000 verhoren van kinderen in de verhoorstudio's afgenomen. In ongeveer 90% van de gevallen gaat het om vermoedens van seksuele misdrijven.²² Hoeveel daarvan aangiftes zijn tegen een familielid van het slachtoffer weten wij niet. Het kind is vaak de enige ooggetuige die ondervraagd kan worden. Men kan dan moeilijk om een verhoor van het kind heen. Tegelijkertijd wordt aangenomen dat het praten over mogelijk traumatische seksuele misdrijven voor het kind nogal belastend kan zijn.²³ Men streeft er in Nederland daarom naar om kinderen zo mogelijk slechts éénmaal te verhoren.²⁴

Om tegemoet te komen aan de bijzondere kenmerken en problemen van het verhoren van kinderen vinden die vrijwel altijd plaats in een speciaal daartoe ingerichte kindervriendelijke verhoorstudio door een gespecialiseerde verbalisant.²⁵ Het verhoor wordt op video opgenomen en meestal – maar niet altijd – woordelijk uitgewerkt in een proces-verbaal.²⁶ Zodoende kan men in het verdere strafproces van dit proces-verbaal en zo nodig van de videoband gebruik maken en hoeft men meestal niet opnieuw het kind lastig te vallen.

De verhoorder mag dan een specialist zijn en de omgeving van de verhoorstudio zo bevorderlijk mogelijk voor de verklaring van het kind, het studioverhoor vindt niet in een vacuüm plaats. Aan de aangifte – in de regel door moeder – en het verhoor zijn vaak gesprekken met anderen over het mogelijke seksuele misbruik voorafgegaan. Niet zelden heeft moeder in gesprekken met het kind geprobeerd haar vermoeden van seksueel misbruik bevestigd te krijgen. Voorzover wij soms inzicht krijgen in die voorgeschiedenis kan bij dit soort gesprekken nogal sturend zijn opgetreden. Op die manier kan onjuiste en suggestieve informatie die het kind verkregen heeft deel gaan uitmaken van de herinnering. Dit wordt dan door het kind herinnerd als authentiek.²⁷ Kinderen, vooral jonge kinderen, kunnen nu eenmaal gemak-

kelijker worden beïnvloed dan volwassenen.²⁸ Hun ontvankelijkheid voor suggestieve informatie neemt bovendien toe naarmate de periode tussen (vermeend) misdrijf en verhoor groter is.²⁹ Een vroegtijdige ondervraging is daarom eveneens van groot belang.

Het verschoningsrecht in het studioverhoor

Verhoren van kinderen in de verhoorstudio moeten dus aan nogal wat eisen voldoen. Uit een oogpunt van waarheidsvinding moet het kind zo vrij mogelijk kunnen vertellen wat het zich herinnert. Maar ook moet de ontstaansgeschiedenis van de aangifte in kaart worden gebracht om vast te stellen of anderen overheersende invloed hebben gehad op de verklaring van het kind. Bij alle gerichtheid op het verkrijgen van een waarheidsgetrouwe verklaring wordt geen aandacht gegeven aan de rechten van het kind. Het kind wordt geen toestemming gevraagd voor het verhoor, maar wel een wettelijke vertegenwoordiger, meestal de moeder. Het kind wordt zelfs niet gevraagd of het bereid is een verklaring af te leggen.

Natuurlijk zouden kinderen kunnen weigeren om met de ondervrager te praten, ook zonder dat zij op de hoogte zijn van hun verschoningsrecht, maar voor jonge kinderen is dit moeilijk, zo niet onmogelijk. Zij zijn door moeder naar de politie gebracht voor een verhoor en de meesten van hen zien de ondervrager als iemand met veel gezag waardoor zij zich verplicht voelen om mee te werken aan het verhoor. Het komt zelden voor dat in die situatie een kind in het geheel weigert een verklaring af te leggen.³⁰ Een weigering gebeurt meestal impliciet, door bijvoorbeeld persistent te melden dat het zich niets meer herinnert of niets meer weet.³¹

Door deze gang van zaken in de verhoorstudio heeft het verschoningsrecht van het kind een geringe betekenis. Dat heeft twee mogelijke consequenties, die de wetgever ook al zag: het is schadelijk voor de waarheidsvinding en het kan kwalijke gevolgen hebben voor de familieverhoudingen.

Uitoefening van het verschoningsrecht van kinderen

Gezien bovenstaande is er alle reden om kinderen op hun verschoningsrecht te wijzen voorafgaand aan het verhoor in de studio. Maar dat zal, zoals gezegd, opnieuw de waarheidsvinding in de weg kunnen staan. Zou men niettemin het kind toch op zijn verschoningsrecht moeten wijzen?

Het uitgangspunt dat het kind zelf op zijn verschoningsrecht wordt gewezen heeft een belangrijk voor-

20. King & Yuille (1987).

21. Zie onder andere Goodman & Reed (1986).

22. Zie Dekens & Van der Sleen (1997).

23. Cordon, Goodman & Anderson (2003) en Eisen, Quas & Goodman (2002).

24. Jannie van der Sleen meldt ons dat in toenemende mate kinderen ook verhoord worden in de verhoorstudio voor zaken rond huiselijk geweld. In die zaken speelt wellicht het probleem van het verschoningsrecht in nog sterkere mate. Die zaken zijn nogal divers. Soms wordt vermoed dat zowel moeder als de kinderen zijn mishandeld, maar soms is door moeder slechts aangifte gedaan van mishandeling van haarzelf. Het komt echter ook voor dat moeder geen aangifte wil doen en dat de politie

ambtshalve gaat vervolgen. Het kind wordt dan soms als getuige gehoord en er wordt niets gedaan met het verschoningsrecht. In feite mag het kind de zaak dan tot een oplossing brengen, omdat de volwassenen daartoe niet in staat zijn.

25. Als een kind buiten de verhoorstudio wordt verhoord, heeft dat niettemin geen gevolgen voor de rechtmatigheid van het verkregen bewijs. Zie HR 19 december 2000, *NJ* 2001, 140.

26. Dit proces-verbaal maakt deel uit van het strafdossier en kan door de zittingsrechter als bewijsmiddel gebruikt worden. De bandopnamen worden alleen in het strafdossier opgenomen als de verdachte de rechtmatigheid van het verhoor betwist. Zie HR 3 maart 1998, *NJ* 1998, 856.

27. Zie Horselenberg, Merckelbach, Crombag & Van

Koppen (2002).

28. Zie onder andere Goodman, Redlich, Qin, Ghetti, Tyda, Schaaf & Hahn (1999), Pezdek & Taylor (2002) en Dalenberg, Hyland & Cuevas (2002).

29. Oates & Shrimpton (1991).

30. Jannie van der Sleen meldt ons dat zij eens een kind heeft trachten te verhoren dat ik het geheel niets zei, ook niet op vragen die niets met de zaak van doen hadden.

31. Of dat een weigering inhoudt om een verklaring af te leggen is uiteraard niet duidelijk. Het kan ook betekenen dat het kind zich werkelijk niets herinnert en dus dat het seksueel misbruik niet heeft plaatsgevonden. Ook komt het voor dat kinderen zodanig gaan huilen dat het verhoor moet worden afgebroken.

deel. Bij zijn beslissing om al dan niet een verklaring af te leggen kan het kind een afweging maken tussen het belang van het instandhouden van zijn familieband met de verdachte en het belang dat gemoeid is met het afleggen van een belastende verklaring. Deze afweging zal onder dezelfde omstandigheden voor verschillende getuigen tot een andere beslissing kunnen leiden. Het is immers een zeer persoonlijke afweging van een getuige die moeilijk door een ander in zijn plaats gemaakt kan worden. Indien de getuige besluit wél een belastende verklaring af te leggen, moet hij zich ervan bewust zijn dat dit voor de verdachte grote nadelige gevolgen kan hebben.

Gezien het persoonlijke karakter van de beslissing van een getuige om al dan niet gebruik te maken van zijn verschoningsrecht is het een goed uitgangspunt dat een getuige zélf deze beslissing neemt. Aan dit uitgangspunt wordt recht gedaan als ook een kind dat als getuige optreedt zélf op zijn verschoningsrecht wordt gewezen en beslist over het gebruik hiervan. Deze opvatting brengt mee dat er voor de politie, net als voor de zittingsrechter, een plicht in de wet moet worden opgenomen om het kind vóór zijn verhoor op zijn recht te wijzen.³²

Wil een dergelijke regeling enige zin hebben, dan moet aan twee voorwaarden zijn voldaan. De eerste voorwaarde is dat het kind het verschoningsrecht begrijpt, namelijk dat het wél een verklaring mag afleggen maar dat het hiertoe niet verplicht is als de verdachte een familielid is. In de praktijk zal de verhoerende politieambtenaar voorafgaand het verhoor aan het kind moeten uitleggen dat het niet hoeft te antwoorden op zijn vragen en vervolgens begint het verhoor waarbij aan het kind toch allerhande vragen worden gesteld. Niet voor alle kinderen zal dit gemakkelijk te begrijpen zijn. Vooral bij zeer jonge kinderen leidt dit waarschijnlijk tot veel verwarring en onduidelijkheid. Een dergelijke verwarring bij het kind moet zoveel mogelijk worden vermeden. Uitleg over het verschoningsrecht is daarom alleen zinvol als verwacht kan worden dat een kind voldoende begrip heeft om de betekenis van dit recht te begrijpen. De tweede voorwaarde is dat het kind begrijpt welke belangen een rol spelen bij het al dan niet gebruikmaken van het recht. Dat wil zeggen dat het kind de consequenties moet kunnen overzien die het afleggen van een belastende verklaring kan hebben voor zijn relatie met de verdachte. Het behoeft geen betoog dat het tegen elkaar afwegen van al deze belangen geen eenvoudige zaak is.

Het is niet aannemelijk dat kinderen onder de twaalf jaar voldoen aan deze twee voorwaarden. Amerikaans onderzoek laat zien dat kinderen onder de tien jaar weinig kennis hebben van het rechtssysteem.³³ Maar het verschoningsrecht vergt niet alleen dergelijke kennis, maar ook de cognitieve mogelijkheden om de consequenties te doordenken van de eigen procespositie en de keuzes die daarbij kunnen worden gemaakt. Dat betekent dat het alleen zin heeft om het kind op zijn verschoningsrecht te wijzen als vooraf duidelijk is dat het kind voldoende ontwikkeld is om het verschoningsrecht en de keuze tussen al dan niet daarvan gebruik maken, kan overzien. Er zijn twee mogelijke methoden om dat vast te stellen. De eerste methode is om ieder kind dat wordt verhoord tevoren te doen ondervragen door bijvoorbeeld een psycholoog. Hij beoordeelt naar aanleiding van zijn gesprek met het kind diens geestelijke ontwikkeling en geeft een oordeel over de vraag of het kind in staat moet worden geacht zelf een beslissing te nemen over het gebruik van zijn verschoningsrecht. Het voordeel van deze methode is dat een kind met een voldoende geestelijke ontwikkeling daadwerkelijk een beslissing kan nemen over zijn eigen recht. Deze methode heeft echter ook belangrijke

nadelen. Er moet, naast de ondervraging door de politie, nóg een gesprek met het kind plaatsvinden. Dit betekent een extra belasting voor het kind. Daarnaast zal het politieverhoor uitgesteld moeten worden tot na de ondervraging van het kind door de psycholoog. Om een goede verklaring van het kind te verkrijgen, is een snel verhoor van het kind echter belangrijk. Ten slotte is het de vraag hoe een psycholoog vast moet stellen of een kind in staat kan worden geacht om een goede beslissing over zijn verschoningsrecht te nemen. Daarvoor bestaan, voorzover wij weten, geen methoden die direct bruikbaar zijn in de context van een strafproces.³⁴

Een andere methode voor de bepaling van geestelijk ontwikkeling van een kind is het creëren van een fictie. Men stelt een leeftijd vast waarboven wordt aangenomen dat een kind voldoende geestelijk ontwikkeld is om zelf een keuze te maken. Aangezien de geestelijke ontwikkeling niet bij ieder kind op dezelfde manier verloopt, is het probleem van deze methode hoe er een goede leeftijdsgrens vastgesteld kan worden.³⁵

Kortom: ook al ligt het in de rede dat kinderen zelf over het uitoefenen van hun verschoningsrecht beslissen, er zijn teveel factoren die daarbij in de weg staan: kinderen zijn zelf niet in staat een afgewogen beslissing te nemen en bovendien stoort het wijzen op het verschoningsrecht veelal te veel om daarna nog een goed studioverhoor af te nemen.

Daarbij komt nog iets anders. Kinderen die niet verklaren in een verhoorstudio kunnen daarvoor verschillende redenen hebben: (1) er is niks gebeurd; (2) het kind heeft een loyaliteitsprobleem; (3) het kind is bang door de bedreigingen die door de dader zijn geuit (zoals: 'Papa komt dan in de gevangenis' of 'Dan moet jij het huis uit'); en (4) het kind is bang voor de politie of schaamt zich. Het verschoningsrecht is bedoeld voor reden (2), maar juist door reden (3) zouden kinderen ook geneigd kunnen zijn zich op hun verschoningsrecht te beroepen.

De enige reële mogelijkheid lijkt te zijn dat iemand anders namens het kind dat verschoningsrecht uitoefent. Daarvoor zouden in aanmerking kunnen komen de wettelijk vertegenwoordiger van het kind, een rechter of een derde.

De wettelijk vertegenwoordiger valt daarbij direct af. In de praktijk van seksueel misbruikzaken zal dat vrijwel altijd de moeder zijn en zij heeft belangen die in strijd zijn met het maken van een zorgvuldige afweging in deze. Datzelfde geldt overigens in versterkte mate voor de vader, omdat hij de rol heeft van potentiële verdachte.

Men zou de beslissing aan een rechter – de kinderrechter of de rechter-commissaris – kunnen overlaten. Een oordeel door een rechter lijkt verschillende voordelen te hebben. Zijn positie zorgt ervoor dat dergelijke oordelen in onafhankelijkheid geveld kunnen worden. Bovendien hebben rechters-commissarissen al ervaring met een rol bij de bescherming van de belangen van een andere groep getuigen, namelijk die van de bedreigde getuigen.

Ook zou gedacht kunnen worden aan de benoeming van een bijzondere curator die de belangen van het kind vertegenwoordigt. Hierbij zou de regeling van artikel 1:250 BW als voorbeeld kunnen dienen. Dit artikel bepaalt dat de kantonrechter een bijzondere curator kan benoemen om de minderjarige in en buiten rechte te vertegenwoordigen indien de belangen van degenen die het gezag over de minderjarige hebben strijden met de belangen van de minderjarige zelf.

Als een rechter of een bijzonder curator beslist over de uitoefening van het verschoningsrecht heeft dat echter ook een aantal nadelen. Ten eerste treedt door die vereiste toestemming opnieuw tijdverlies op. Dat

32. Terzijde zij opgemerkt dat zulks ook voor volwassen getuigen zou moeten gelden. Ook zij zijn immers zelden van dit recht op de hoogte.

33. Zie Warren Leubecker, Tate, Hinton & Ozbek (1989).

34. Zie voor dergelijke problemen in de Amerikaanse context Cordon *et al.* (2003).

35. De meest voor de hand liggende leeftijdsgrens lijkt twaalf jaar, omdat ook vanaf die datum kinderen strafrechtelijk aansprakelijk zijn. Zie art. 77a Sr. Dit is overigens ook de leeftijd waarboven kinderen in de regel niet meer in de verhoorstudio worden verhoord.

tijdverlies kan nogal groot zijn als getracht wordt het tweede nadeel op te heffen. Dat betreft het feit dat een beroep op het verschoningsrecht een hoogstpersoonlijk oordeel is. Als derhalve een derde namens het kind optreedt, kan dat niet gebeuren zonder dat men grondig inzicht heeft in de zaak en zonder dat men ten minste met het kind heeft gesproken. Dat zou ook een gesprek over het vermeende seksueel misbruik moeten inhouden, wil het oordeel van rechter of curator enigszins zinvol zijn. En dat betekent weer een extra storende invloed op de waarheidsvinding die in het studioverhoor nog moet plaatsvinden. Noch de rechter, noch de curator is immers getraind in het verhoren van kinderen.

Als iemand de afweging over het verschoningsrecht kan maken, lijkt niettemin een rechter, en vooral de rechter-commissaris, de enige die op een enigszins zinvolle manier daartoe in staat is. Nee, hij kan beter niet met het kind praten, maar hij kan zijn oordeel wel baseren op informatie die afkomstig is van de politie en een gesprek met de wettelijk vertegenwoordigers van het kind. Hij kan ook onderzoeken in welke mate er sprake is van verstoorde familieverhoudingen en welke rol de aangifte daarbij speelt.

Conclusies

In de praktijk van de verhoren van kinderen in Nederland worden zij nooit op hun verschoningsrecht gewezen. Zij kunnen dat recht dus niet uitoefenen, want kinderen zijn daarmee niet bekend. Dat recht is juist in het leven geroepen voor zaken waarin waarheidsvinding en het familieleven wederzijds storend kunnen werken. Nu kinderen ook nooit gevraagd wordt in te stemmen met een verhoor en het studioverhoor bedoeld is om een zelfstandige rol te vervullen in het strafproces, wordt bij studioverhoren consequent gehandeld in strijd met de bedoeling van de wetgever.

Het is staande jurisprudentie dat dit allemaal geen probleem is. Ook volwassenen worden niet op hun verschoningsrecht gewezen door de politie en als zij zich daarop later wel beroepen, kan zonder meer hun verklaring tegenover de politie als bewijs worden gebruikt.

Wij zijn echter van oordeel dat dit wél een probleem is en dat dit vooral klemmt bij zedenzaken waarin kinderen van de verdachte als getuige betrokken zijn. In die zaken is er in de regel een uiterst nauwe band tussen het gezinsleven dat de wetgever met het verschoningsrecht wilde beschermen en het misdrijf dat de verdachte wordt verweten. Het gaat om kinderen die in dit verband juist bijzondere bescherming behoeven. Bovendien lijkt in deze bij het studioverhoor sprake te zijn van misleiding, want het kind wordt niet gevraagd of het een verklaring wil afleggen en aldus wordt de indruk gewekt dat het afleggen van een verklaring onvermijdelijk is.

Men zou ervoor kunnen kiezen voorafgaand aan het studioverhoor kinderen te wijzen op hun verschoningsrecht. Slechts weinig kinderen zullen dat echter begrijpen en kunnen doorzien welke gevolgen dat allemaal kan hebben. Bovendien is het wijzen op het verschoningsrecht in strijd met de kwaliteit van het nogal delicate verhoor van kinderen.

Men zou ervoor kunnen kiezen dat recht door een derde te laten uitoefenen. De wettelijk vertegenwoordigers van de kinderen komen daarvoor, door hun belang bij de zaak, niet in aanmerking. Maar ook het uitoefenen van dat recht door een derde, zoals een rechter of een bijzonder curator, brengt nadelen met zich mee. Als die toch zou worden ingeschakeld, lijkt het meest in aanmerking te komen de rechter-commissaris.

Vooralsnog is het verschoningsrecht van kinderen een lege huls. Het is dus dringend zaak dat men het studioverhoor zodanig tracht in te richten dat daarin wel ruimte bestaat voor het kind om zinvol van zijn verschoningsrecht gebruik te kunnen maken.

Wij geven onmiddellijk toe: wij hebben de oplossing voor dit probleem (nog) niet kunnen vinden. Als anderen dat ook niet doen, is er geen andere mogelijkheid dat de huidige situatie blijft voortbestaan. Dan moet men gewoonweg erkennen dat het verschoningsrecht voor kinderen niet bestaat.

Literatuur

- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Bullens, R.A.R. (1997). Omgangsregelingen. In: P.J. van Koppen & D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.), *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (p. 105-122). Deventer: Gouda Quint.
- Cordon, I.M., G.S. Goodman & S.J. Anderson. (2003). Children in court. In: P.J. van Koppen & S.D. Penrod (red.), *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems* (p. 167-190). New York: Plenum.
- Dalenberg, C.J., K.Z. Hyland & C.A. Cuevas. (2002). Sources of fantastic elements in allegations of abuse by adults and children. In: M.L. Eisen & J.A. Quas & G.S. Goodman (red.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (p. 185-204). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Dekens, K.M.K. & J. van der Sleen. (1997). *Het kind als getuige: theorie en praktijk van het verhoor*. 's-Gravenhage: VUGA.
- Dekens, K.M.K. & J. van der Sleen. (2000). Verhoorstudio's en de opleiding Horen Jonge Getuigen. *Modus*, 9 (1), 13-14.
- Eisen, M.L., J.A. Quas & G.S. Goodman (red.). (2002). *Memory and suggestibility in the forensic interview*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Goodman, G.S., A.D. Redlich, J. Qin, S. Ghetti, K.S. Tyda, J.M. Schaaf & A. Hahn. (1999). Evaluating eyewitness testimony in adults and children. In: A.K. Hess & I.B. Weiner (red.), *The handbook of forensic psychology* (2nd ed., p. 218-272). New York: Wiley.
- Goodman, G.S. & R.S. Reed. (1986). Age differences in eyewitness testimony. *Law and Human Behavior*, 10, 317-332.
- Horselenberg, R., H. Merckelbach, H.F.M. Crombag & P.J. van Koppen. (2002). Getuigen helpen herinneren. In: P.J. van Koppen & D.J. Hessing & H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (p. 445-464). Deventer: Kluwer.
- King, M.A. & J.C. Yuille. (1987). Suggestibility and the child witness. In: S.J. Ceci & M.P. Toglia & D.F. Ross (red.), *Children's eyewitness memory* (p. 24-35). New York: Springer.
- Mols, G.P.M.F. (2003). *Getuigen in strafzaken*. Deventer: Kluwer.
- Mourik, M.J.A. van & A.J.M. Nuytinck. (2002). *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht* (2e ed.). Deventer: Kluwer.
- Naeyé, J. (2001). Het verhoor. In: G.J.M. Corstens & D.R. Doorenbos & N. Keijzer & A.M. van Woensel (red.), *Handboek strafzaken*. Deventer: Kluwer (losbladig).
- Oates, K. & S. Shrimpton. (1991). Children's memories for stressful and non-stressful events. *Medicine, Science, and the Law*, 31, 4-10.
- Parke, R.D. (2004). Development in the family. *Annual Review of Psychology*, 55, 365-399.
- Pezdek, K. & J. Taylor. (2002). Memory for traumatic events in children and adults. In: M.L. Eisen & J.A. Quas & G.S. Goodman (red.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (p. 165-184). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Poot, C.J. de, R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen & E.R. Muller. (2004). *Rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Rassin, E. & P.J. van Koppen. (2002). Het verhoren van kinderen in zedenzaken. In: P.J. van Koppen & D.J. Hessing & H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (p. 507-530). Deventer: Kluwer.
- Spronken, T.N.B.M. & F.J. Fernhout. (2003). Artikel 217. In: M.S. Groenhuijsen & T.A. de Roos & A.H.J. Swart & F.G.M. Kristen (red.), *Melai, Wetboek van Strafvordering*. Deventer: Kluwer (losbladig).
- Verburg, J.J.I. (1975). *Het verschoningsrecht van getuigen in strafzaken: Een studie over art. 218 Sv*. Groningen: Tjeenk Willink (diss. Leiden).
- Warren Leubecker, A., C. Tate, I. Hinton & N. Ozbek. (1989). What do children know about the legal system and when do they know it? In: S.J. Ceci & D.R. Ross & M.P. Toglia (red.), *Perspectives on children's testimony* (p. 158-183). New York: Springer.